

התנהגות מאתגרת כשפה:

סקירת אתרי אינטרנט

טובה אליאסף¹

התמודדות עם התנהגות מאתגרת היא חוויה מורכבת הפוגעת באיכות חייו של אדם עם מוגבלות ושל אלה המלווים אותו בחיי היום־יום. מדור זה מציג מסמכים בנושא ושירותים להתמודדות עם התנהגות מאתגרת, הניתנים בארגונים חברתיים שונים - זאת על־מנת לסייע בהעמקת הידע בתחום, נוסף על התוכן החשוב המוצג בגיליון זה.

חוזר מנכ"ל - "כלים ותהליכים לזיהוי, מניעה ומענה למצבי התנהגות מאתגרת מסכנת במסגרות של מינהל מוגבלויות"

משרד הרווחה והביטחון החברתי

בחוזר מוצגים כלים ותהליכים לזיהוי, מניעה ומענה למצבי התנהגות מאתגרת מסכנת שגיבש מינהל מוגבלויות. מטרתו להבנות דפוס עבודה אחיד בהתמודדות עם התנהגות מאתגרת ומסכנת בקרב אנשים עם מוגבלות המקבלים שירות במסגרות המינהל השונות, וכמו־כן להתוות כלים, מנגנונים ועזרים מסייעים לצורך התמודדות עם מצבי התנהגות מאתגרים תוך־כדי שמירה מרבית על זכויותיו, חירויותיו, שלומו ובטחונו של האדם עם המוגבלות.

הנוהל מבקש ליצור איזון עדין בין ההתמודדות עם ההתנהגות המאתגרת, תוך־כדי התמקדות בצרכיו האישיים של האדם עם המוגבלויות מחד־גיסא, ושמירה על זכויותיו, חירותו, ביטחונו ושלומו של כל אדם אחר החשוף להתנהגות, לרבות האדם עצמו, אנשי הטיפול וכלל מקבלי השירות במסגרת מאידך־גיסא. כמו־כן החוזר מדגיש כי יש לצמצם ככל האפשר את השימוש בכל אמצעי שיש בו הגבלת תנועה של האדם, וכי יש לייחד שימוש באמצעים מגבילים אך ורק למקרים חריגים ביותר, ורק לצורך מניעת סכנה ממשית ומיידית לאדם או לזולתו.

<https://did.li/iDOlw>

1 טובה אליאסף, מידענית, מנהלת הספרייה ומרכז הידע, בית איזי שפירא.

חוזר מנכ"ל בנושא: "טיפול באירועים חריגים במסגרות בקהילה"

משרד הרווחה והביטחון החברתי

החוזר מגדיר מהו אירוע חריג ומהם העקרונות שיש לפעול לפיהם בעת טיפול באירועים כאלה. הוא כולל פירוט של סדר הטיפול והדיווח על אירועים חריגים וכן הנחיות להפקת לקחים ומניעת הישנות מקרים דומים בעתיד. החוזר מיועד למסגרות השונות בקהילה, בין אם הן מופעלות באמצעות הרשות ובין אם הן פועלות מכוחה.

<https://did.li/6bC6q>

דין וחשבון הוועדה לבחינה ולהבניית דרכי ניהול והפעלה של מסגרות דיור חוץ־ביתיות לאנשים עם מוגבלויות

משרד הרווחה והביטחון החברתי

מטרת הוועדה הייתה בחינת התנהלות משרד הרווחה והביטחון החברתי ביחס למסגרות לאנשים עם מוגבלויות מנקודת מבט מערכתית וכוללת, תוך־כדי שימת דגש על מחויבות המשרד לשמור על המוגנות, איכות־החיים ומימוש הזכויות של מקבלי השירות. הנושאים נבחנו לאור עקרונות האמנה הבין־לאומית בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות ותוך־כדי העמדת האינטרס הציבורי ועקרונות המנהל התקין במרכז עבודתה.

בין המלצותיה הודגש הצורך בפיתוח והטמעת ידע רב־מקצועי ובמתן מענה לצרכים של אנשים עם התנהגות מאתגרת באמצעות צוות רב־מקצועי מתחומי העבודה הסוציאלית, פסיכולוגיה, ריפוי בעיסוק, פסיכיאטריה וכו'. הצוות יכלול אנשי מקצוע ובהם עובדי מסגרות ומפקחים, וכן חוקרים מהאקדמיה ומגופי מחקר ציבוריים ופרטיים. הצוות יבחן את הסוגייה וייתחם להיבטים הבאים: פיתוח תפיסות עבודה מקצועיות מבוססות־ראיות וזכויות־אדם שיהיו בשימוש בפעילות המשרד והמסגרות השונות; פיתוח קורסי הכשרה באקדמיה ומחוצה לה; עידוד מחקרים על אנשים עם התנהגות מאתגרת; למידה בין־לאומית.

<https://did.li/UJYZH>

תדריך - כלים ותהליכים לזיהוי, מניעה ומענה במצבי התנהגות מאתגרת מסכנת

ענת פרנק, חגית בוכריס, משרד הרווחה והשירותים החברתיים - מינהל מוגבלויות

תדריך זה נכתב בהתאם לתפיסת עולם ממוקדת-אדם המבוססת על ראייה הוליסטית, שכוללת בין היתר בירור רצונו של אדם, הכרת יכולותיו התפקודיות, צורכי התמיכה שלו ומאפייני סביבתו. התדריך מספק הנחיות לזיהוי, מניעה והתערבות במצבים שבהם התנהגות של אדם מהווה סיכון לעצמו או לאחרים. הוא מיועד לאנשי מקצוע העובדים עם אנשים עם מוגבלויות ומטרתו להבטיח טיפול מיטבי תוך-כדי שמירה על זכויות, ביטחון ורווחת האדם וסביבתו הן בדיוור הן בקהילה. עיקריו: זיהוי מוקדם של סימנים ראשוניים להתנהגות מאתגרת על-מנת לאפשר התערבות מוקדמת ויעילה; תכנון מניעה אישית ומותאמת, תוך-כדי התייחסות לצרכים הייחודיים של האדם, גורמים סביבתיים וטכניקות התנהגותיות; מתן הנחיות למענה מותאם, בטוח, מכבד ומקצועי, תוך-כדי התמקדות בשיקום ובשיפור איכות החיים של האדם; התייחסות לזכויות-האדם עם המוגבלות ולחשיבות השמירה על כבודו, האוטונומיה והפרטיות שלו; הדגשת חשיבותו של שיתוף פעולה בין אנשי מקצוע, משפחה והאדם עצמו על-מנת ליצור מעטפת תמיכה רחבה; הצעת מסגרת להדרכה והכשרה של אנשי מקצוע בנושא התנהגות מאתגרת על-מנת לשפר את הידע והמיומנויות שלהם להתמודדות עם מצבים אלו.

<https://did.li/JhlUY>

מבוא להתנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית: חוברת העשרה

עדי לווינר, מיה סבג (עורכות)

ענת פרנק, שרון גנות (שותפות עריכה)

הטיפול הישיר באדם עם מוגבלות שכלית-התפתחותית שואף להביא לשיפור באיכות-חיו, ולרוב מזמן תחושות של סיפוק ומשמעות. יחד-עם זאת הוא מציף לעיתים קשיים ותסכול, הנובעים מהתנהגותו של האדם, שאינה ברורה תמיד או מובנת לנו.

החוברת, בעברית ובערבית, מאגדת את הידע הבסיסי והעדכני בנושא של התנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית ומטרתה היא לתת רקע ראשוני לסוגיה זו.

עברית - <https://did.li/2XZaa>

ערבית - <https://did.li/gJqDN>

הוראת קבע: אקלים חינוכי מיטבי והתמודדות מוסדות חינוך עם אירועי אלימות וסיכון

משרד החינוך

ההוראה מגדירה את סמכויות הצוות החינוכי בנושאים כגון: התייחסות למוגנות תלמידים, צוותי חינוך ומוגנות ברשתות החברתיות - זאת על־מנת ליצור אקלים בית־ספרי מיטבי ובטוח וצמצום האלימות. פרק ה' בחוזר מתייחס לתלמידים הזכאים לשירותי חינוך מיוחד אשר לומדים בגן רגיל או בכיתה רגילה, בכיתה לחינוך מיוחד, בגן לחינוך מיוחד או בבית־ספר לחינוך מיוחד. הפרק נועד לתת מענה לאוכלוסיית תלמידים זו, שבעבורם נדרשת תגובה ייחודית המותאמת להיבטים שונים ובכללם יכולותיו של התלמיד להבנת מצבים חברתיים על רקע מאפייני המוגבלות, תפקוד קוגניטיבי־רגשי וכדומה. הפרק נועד לתת בידי אנשי הצוות במסגרת החינוכית עקרונות מנחים ומענה מקצועי ייחודי ומותאם.

<https://did.li/bcC6q>

התנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית

בנימין הוזמי

הנחת היסוד של כותב הפרק בספר "משילוב להשתלבות" (בעריכת ד"ר מאיר חובב וד"ר בנימין הוזמי) היא כי התנהגות מאתגרת היא "שפה" (גם אם לעתים ביטוייה אינם מקובלים) אשר באמצעותה מתריע האדם על חסר סובייקטיבי במענה לצרכיו הקיומיים. האתגר שבהתנהגות המאתגרת הוא לזהות את החסר ולנסות במידת האפשר לנסות להתאים לו מענה בדרכים ראויות.

המאמר עוסק בזיהוי, הבנה והתמודדות עם דפוסי התנהגות חריגים ולא־מסתגלים בקרב אוכלוסייה עם מוגבלות שכלית כגון פגיעה עצמית, תוקפנות, התפרצויות זעם, הסתגרות, התנהגויות מיניות בלתי מותאמות, הפרעות תחושתיות וקשיי תקשורת. נסקרים גורמים אפשריים להתנהגות זו והמלצה על דרכי התערבות. מודגש הצורך בנקודת מבט (פרספקטיבה) אמפתית, המזהה את ההתנהגות ככלי תקשורתי, ובתוכניות טיפול רב־תחומיות המותאמות אישית לכל אדם.

<https://did.li/yPHOf>

התנהגות מאתגרת ואלימות קשה של אנשים על רצף האוטיזם כלפי עצמם וכלפי אחרים

שמעון שירי

בסקירה מתוארים פרקטיקה ומחקרים בתחום ההתנהגויות המאתגרות של אנשים על הרצף האוטיסטי. הסקירה מתייחסת להתנהגויות מאתגרות בהקשר של רמות תפקוד והסתגלות שונות – החל מרמות תפקוד נמוכות ועד רמות תפקוד גבוהות, שבעבר נקראו "תסמונת אספרגר" או "אוטיזם בתפקוד גבוה". בסקירה יש התייחסות לגורמי הסיכון להתנהגויות המאתגרות בקרב אנשים על הרצף האוטיסטי שתפקודם נמוך ובקרב אלו שתפקודם גבוה. ההשלכות של ההתנהגויות המאתגרות על צוותים מטפלים מתוארות אף הן. כמו־כן מוצעות דרכי התמודדות טיפוליות עם התנהגויות מאתגרות. ההתערבויות המומלצות הן באוריינטציה של התערבות מכילה, התערבות התנהגותית וקשיבות (mindfulness).

<https://did.li/EB6TY>

התמודדות עם התנהגויות מאתגרות

אלו"ט - אגודה לאומית לילדים ובוגרים עם אוטיזם

התמודדות עם התנהגויות מאתגרות, במיוחד של ילדים ובוגרים עם אוטיזם, היא נושא מרכזי בעשייה המקצועית של "אלו"ט". האגודה מציעה מגוון כלים, הרצאות וסדנאות שמטרתן לסייע להורים, בני משפחה וצוותים מקצועיים בהתמודדות עם התנהגויות אלו.

במצגת מידע מתומצת על־אודות התנהגות מאתגרת, הגורמים להתנהגות מאתגרת, הערכה תפקודית של אנשים עם אוטיזם בהקשר להתנהגות מאתגרת וכלים להתמודדות, מניעה ותגובה.

<https://did.li/nn5lw>

הבנת התנהגות מאתגרת: הערכה תפקודית התנהגותית

שירי אייבזן, איתן אלדר

במאמר זה הוצגה גישה תפקודית להבנה של התנהגות, כיצד היא פועלת וכיצד יש לנתח את הסיבות שעשויות להיות אחראיות להמשך התרחשותה, תוך כדי עמידה על ההבדלים בין הערכה תפקודית-התנהגותית לבין גישות סדורות יותר לאבחון של תופעות הקשורות בהתנהגויות מאתגרות. המחברים גורסים כי עלימנת להבין התנהגות מאתגרת בסביבה כלשהי ובמטרה לטפל בה ביעילות, יש לנקוט את הגישה התפקודית המוצעת וכן בהליך הנקרא "הערכה תפקודית-התנהגותית". גישת המפתח לכך עשויה וצריכה להיות גישה צוותית שלפיה כל אנשי המקצוע הנדרשים לתת מענה להתנהגויות מאתגרות ייטלו חלק בקיום תהליכי ההערכה התפקודית-התנהגותית ויהיו אחראים להם.

<https://did.li/RIDZH>

התנהגות מאתגרת: "בטרם תשפוט אותי - היכנס לנעליי"

פרופ' כריס אוליבר

תחומי המחקר העיקריים של פרופ' כריס אוליבר מהמרכז להפרעות נוירו-התפתחותיות באוניברסיטת ברמינגהם, אנגליה, הם חקר הקשר שבין גנטיקה והתנהגות, בעיות התנהגותיות רגשיות ושכליות בקרב ילדים ובוגרים עם לקויות שכליות חמורות וביטויים של התנהגות מאתגרת בקרב אנשים עם הפרעות נוירו-התפתחותיות. בהרצאתו הוא מתאר תכונות אישיות הרלוונטיות לאנשים עם התנהגות מאתגרת ומציג מודל של התנהגות מאתגרת שמכיר הן בתכונות אלו הן בהשפעות סביבתיות.

ההרצאה נישאה בכנס הבין-לאומי החמישי של בית איזי שפירא "לומדים מהאתמול, מעצבים את המחר" – 2011.

<https://did.li/EywmC>

שירותים בארגונים חברתיים

אותי - עמותה ישראלית לאוטיזם

העמותה שהוקמה בשנת 1990 מטפלת בילדים ובני נוער על הרצף האוטיסטי מהגיל הרך ועד לגיל 18 בפריסה ארצית וכן עוסקת בתוכניות הכשרה וליווי תעסוקה, לימודים ופנאי לבוגרים אוטיסטים. העמותה מציבה את האוטיסט במרכז, מעניקה לו מעטפת מקצועית ומעצימה ופועלת לקידומו לאורך כל הדרך - מהגיל הרך ועד לחייו כבוגר בקהילה.

בעמותת "אותי" צוות מקצועי ומוסמך של מדריכות בתחום ניתוח התנהגות על-פי פרוטוקול IISCA והעמותה מספקת הדרכה והכשרה ליישום וטיפול על-פי פרוטוקול זה לצוותי חינוך וטיפול ובפרט בעבור מנתחי התנהגות.

צוות ההדרכה המורשה להכשרה על הליך זה חבר בצוות הבין-לאומי מטעם מרכזו של ד"ר הנלי תוך-כדי התעדכנות מתמדת בנעשה במחקר, בתיאוריה ובשדה הקליני בתחום הערכה וטיפול בהתנהגויות מאתגרות בקרב ילדים ובוגרים עם אבחנות התפתחותיות שונות.

<https://oti.org.il>

אלו"ט - אגודה לאומית לילדים ובוגרים עם אוטיזם

האגודה מפתחת, מקימה ומפעילה שירותים על-מנת לתת מענה למגוון הצרכים של הילדים והבוגרים שעל הרצף האוטיסטי ובני משפחותיהם בכל אחד משלבי החיים. מרכזי אלו"ט למשפחה נותנים מענה מגוון של קבוצות תמיכה, הכשרות, הרצאות, מידע ועוד. אנשי הצוות של העמותה מייצרים ומקדמים אורח-חיים מכבד ומכיל ומלווים את הילדים, הבוגרים והמשפחות מרגע האבחון ולאורך כל החיים כדי להביא להצלחתם האישית ולקדם את זכויותיהם.

העמותה מציעה קורס התמודדות עם התנהגות מאתגרת בעבור מורות בכיתות תקשורת, הרצאות והדרכות למשפחות שמטרתן לסייע בהתמודדות עם התנהגות מאתגרת של ילדים ובוגרים.

<https://alut.org.il>

בית איזי שפירא - היחידה לאבחנה כפולה

היחידה לאבחנה כפולה היא יחידה ייחודית המעניקה טיפול לילדים ומבוגרים עם מוגבלות שכלית ונוסף על כך קשיים רגשיים, נפשיים או התנהגותיים מורכבים.

לאחר תהליך ההערכה מוצעת לכל מטופל תכנית טיפולית, אשר יכולה לכלול אחת או יותר מהאפשרויות הבאות: פסיכותרפיה (שיחות טיפוליות), מעקב פסיכיאטרי לרבות טיפול תרופתי, הדרכה למשפחה ולצוות המלווה את האדם, ניתוח התנהגות, טיפול משפחתי וריפוי בעיסוק. צוות היחידה הוא צוות רב־מקצועי הכולל פסיכיאטר ילדים, פסיכיאטרית מבוגרים, עו"ס קליני, פסיכולוג או פסיכולוגית, מרפאה בעיסוק, מנתחת התנהגות ומטפלת משפחתית.

היחידה הוקמה בשנת 2009 בבית איזי שפירא בשיתוף עם בי"ח שניידר, ובשנת 2015 זכתה להכרה של משרד הבריאות כיחידה מתמחה.

<https://did.li/KhlUY>

בית איזי שפירא - מכון טראמפ להכשרה

מכון טראמפ הוא זרוע ההכשרה והפצת הידע של בית איזי שפירא. המכון, המאגד ידע רחב, ניסיון מקצועי ומומחיות של שנים בתחום המוגבלות, מציע מגוון של הכשרות מקצועיות, הרצאות וימי עיון בתחום המוגבלות והשיקום ופועל באמצעותם לשינוי עמדות והתנהגות בחברה.

המכון מציע הכשרה בנושא התנהגות מאתגרת, שבה יינתנו כלים להבנת מצבי התנהגות ולדרכי תגובה למניעה והתמודדות עם התנהגות מאתגרת, מתוך ראייה רב־תחומית שבמוקדה גישה הומניסטית הרואה את האדם במרכז ואת ההתנהגות המאתגרת כשפה שבאמצעותה הוא מתריע על חסר במענה לצרכים קיומיים.

ההכשרה מיועדת לצוותים במסגרות של מינהל מוגבלויות.

rasid@beitissie.org.il

המרפאה לפסיכיאטריה התפתחותית - מרכז שניידר לרפואת ילדים

המרפאה לפסיכיאטריה התפתחותית הוקמה על־מנת לתת מענה לילדים עם אבחנה כפולה. מטופלים בה ילדים ובני נוער עד גיל 18 עם מוגבלות שכלית ובעיות פסיכיאטריות המתגוררים בבית עם משפחתם.

הטיפול נגזר מממצאי אבחון הכולל ראיון עם ההורים ופגישה עם הילד המטופל, ויכול לכלול המלצה לייעוץ להורים, פסיכותרפיה, המלצות לשינוי סביבתי ולטיפול תרופתי.

<https://did.li/2sNx5>

הצעת ציטוט:

אליאסף, ט' (2025). התנהגות מאתגרת כשפה: סקירת אתרי אינטרנט. *מוגבלות וחברה: מחקר ופרקטיקה*, 5, 217-225.